

Література в контексті культури: Зб. наук. праць. Вип. 26. / ред. кол.: В.А.Гусєв (відп. ред.) та ін.. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 344 с.

С. 164-168

УДК 82.091

Анна Колісниченко

викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики

Національного авіаційного університету, м.Київ

Онтологія літературознавчої категорії міфу крізь призму соціології, релігії та філософії

Дослідженням міфу, міфотворчості та міфопоетики займалися багато дослідників у різні часи. Дослідження були репрезентовані декількома основними теоріями: соціологічною (Е. Дюркгейм); лінгвістичною (М. Мюллер); символічною (Е. Кассіпер); структуралістською (К. Леві-Строс); функціональною (М. Еліаде); ритуалістичною (Дж.Фрезер).

Французький науковець Еміль Дюркгейм вважав організацію соціуму основною рушійною силою для виникнення міфології, що спричинене бажанням цього суспільства деякою мірою сакралізувати себе. Через символи міфу соціум передає важливу інформацію про себе, свій устрій та організацію. Саме в принципах соціальної організації Е. Дюркгейм бачить безпосереднє джерело релігійних переживань. Стверджуючи повну залежність індивіда від соціуму, науковець віддає перевагу колективному несвідомому, тому сакралізується не окремий герой, а суспільство. Таким чином, на думку Е.Дюркгейма, очевидно, що існування колективу стійкіше за існування однієї особи. Уявлення науковця про колектив значно вплинули на подальші погляди К.-Г.Юнга. «Людина обожествляє не якісь абстрактні сили, а сам принцип соціальності, принцип залежності індивіда від суспільства»[1]. Тобто, саме колективні уявлення стають міфом, оскільки вони відображають так звану родову (первіснообщинну) пам'ять, цей «безперервний потік уявлень, що занурюються одне в одне»[1;9]. За Е.Дюркгеймом, складність людської істоти в тому, що вона окрім того, що є істотою індивідуальною, ще й є

істотою соціальною. Як індивід людина здатна набувати емпіричного досвіду, але досягнути в сівластивості речей – тільки як елемент соціуму. Колективні уявлення (соціальна реальність) є міфологією, релігією. Ці два поняття для Е. Дюркгейма синонімічні, тобто соціальне є тотожним релігійному. Науковець визнає релігію основним чинником культури, яка, будучи системою символів, передає нащадкам вцінності культури. Таким чином, він стверджує важливість символів у релігійно-міфологічному мисленні, оскільки соціальне існування можливе лише завдяки символізму. Саме через так звані емблеми первіснообщинне суспільство маркувало всі соціальні аспекти життя, що далі призвело до розвитку науки й філософії.

В одній із своїх фундаментальних робіт «Елементарні форми релігійного життя. Тотемічна система в Австралії» (1912) Е. Дюркгейм шукає витoki міфології та релігії, приділяючи особливу увагу ритуалам та магії, яку він протиставляє релігії через відсутність в магії соціальної організації. Шукаючи шляхи виникнення релігії, науковець звертається до тотемізму. Він доходить висновку, що саме тотем сакралізує не людину, а цілий рід, плем'я і т.д. Ритуал, за Е. Дюркгеймом, є формою вираження соціального життя, через яку суспільство саме себе наділяє божественністю, тобто сакралізує. Таким чином, науковець протиставляє поняття сакрального (колективного) й профанного (індивідуального). «Міф, за Е. Дюркгеймом, – історично перша форма розуміння й переживання соціальної реальності, її інтерпретація в свідомості. Міф як форма містить в собі результати процесу первинної класифікації та логічної рубрикації світу. Змістом міфу є колективні уявлення, які відображають розумове життя первісного колективу, узагальнюють досвід роду, відтворюють найбільш загальні та стійкі соціальні відносини, повсякденний життєво-соціальний досвід общини» [3;2].

Інший дослідник, Макс Мюллер, наголошував на тому, що джерелом релігії була міфологія. Він ввів новий термін генотеїзм на позначення домінантності одного бога без відкидання інших. Усі міфологічні образи, на

думку М.Мюллера, можна звести до природних явищ. Особливу увагу науковець приділяв вивченню релігії через призму лінгвістики. Ідея божества не є чистою абстракцією, а проявляється як конкретні матеріальні речі завдяки образності людського мислення. М.Мюллер називав «хворобою мови» такий перехід від символічного до буквального, перехід слова з переносним значенням в слово з самостійним значенням. Саме в цьому процесі проявляється деградація релігії, а мова викривила поняття Бога. Використовуючи філолого-етимологічний метод дослідження, можна дослідити закодований у священних текстах смисл міфів. Але запропонований М.Мюллером метод був короткотривалим, оскільки його ідеї щодо природи походження релігії та його метод трактування міфів не були підкріплені історичними фактами, а тільки філологічні факти не давали вичерпних відповідей.

Дуже великої популярності набули погляди Е.Кассірера, який наголошував на соціальній природі міфу. Природа й суспільство для нього нероздільні. Міфічне мислення, що насичене кодами, він вважав ключовим елементом пізнання буття. Наголошуючи на тому, що основною функцією людини є діяльність, Е.Кассірер вважає міф людським знаряддям для створення символу. «Міф не можливо охарактеризувати як голі емоції, бо він вираженням емоцій. Вираження почуттів – це не почуття, а їх емоція, перетворена на образ» [4;43]. Науковець визнає міф першоосновою, першоматеріалом для створення релігії та мистецтва; він аналізує міф як необхідну умову розвитку людства в цілому та культури. Е.Кассірер розкрив саму суть міфу через призму його структури та організації. Використовуючи трансцендентальний метод, він представив міф як структурну форму духа. Він поглибив розуміння структури міфу як особливого способу побудови чуттєвого образу. Е.Кассірер робить висновок, що мова й міф спочатку були невіддільні одне від одного й лише згодом вичленувалися як окремі елементи. Вони зароджувалися на спільному символічному формотворенні, але різняться в

вираженні духовного начала. Для вченого міф – це система символів; тільки коли предмет стає знаком, він здатен позначити й змінити інший предмет символічно.

К.Леві-Строс, вивчаючи міфи, намагався зрозуміти, як вони функціонують. Він розглядав міфи як структури, які є особистісними, бо міфи матеріалізуються залежно від того, хто їх сприймає. Міфічна думка, стверджує дослідник, ніякої функції не виконує, бо міф – це спонтанна мозкова активність без впливу зовнішніх факторів. Надзвичайно важливим для дослідника були внутрішня структура та процес створення міфу. Процес створення – це, за К.Леві-Стросом, процес перетворення одного міфу в інший, тобто міф є всезагальним вираженням усіх його варіантів. Вивчаючи різні групи міфів, він дійшов висновку, що міфи об'єднуються в структури за своєю спорідненістю завдяки численным трансформаціям. Ці трансформації пристосовуються до різних культур, залежно від проблем, що повинна вирішити ця культура, а міф – це інструмент вирішення. Проблеми, які культура не може вирішити переносяться міфом на аналогічні, схожі, таким чином пояснюється спіралевидність міфів. Тобто, суть міфу в історії, яку він зображає.

Для міфа характерною є поліструктурність: він пов'язаний з минулим, теперішнім і майбутнім. Міфи – це системи знаків, які обмінюються між собою інформацією. Вивчаючи ритуали та міфи, можна досягнути зміст соціальних структур. Він ввів диференціацію культур на «холодні» та «гарячі», перші з них базуються на каноні та стандартних текстах, а останні – на динамічну творчість, тому здебільшого мають декілька ідеологічних систем.

Міф сприяє залагодженню суперечок в суспільстві. Міф – це вища форма мистецтва, яка є результатом функціонування свідомості народу, що безперервно розвивається, тобто рухається. Завдяки численным трансформаціям створюються нові міфологічні системи. Хоча при переході від одного міфу до іншого загальна структура його зберігається, але змінюється його символічне наповнення. «Структурний підхід дозволив К.Леві-Стросу

описати ефективну дію логічних механізмів первісного мислення та здійснити послідовний аналіз міфу як найхарактернішого явища первісної культури, що призводить до інваріантних структур, які лежать в людській підсвідомості» [3;4].

Найбільш комплексним підходом до вивчення поняття міфу є дослідження М.Еліаде. Однією з основних проблем дослідження науковця була проблема міфічного часу. Він поділяє його на сакральний та профанний, тому міф «уявляється як абсолютно істинна оповідь (оскільки вона відноситься до реального часу) та як сакральна (оскільки є результатом творчої діяльності надприродних істот)»[2;38]. Отже, сакральний час пов'язаний з космічними ритмами, а профанний – з історією. Такий поділ учений розглядав через призму первісних та сучасних суспільств. Відчуття часу первісного суспільства невіддільне від Космосу, а сучасного – від історії. Для спілкування з космічними божествами, на що не здатна звичайна людини, потрібна була надістота. Для таких цілей залучався обряд ініціації. М.Еліаде виділяє п'ять основних положень кожного міфу: міф завжди має відношення до створення чого-небудь; міф розповідає про подвиги надприродних істот; міф пояснює походження речей; міф сприймається як абсолютна істина й є сакральним; міф «проживається» реципієнтом. Але зі зміною соціального устрою, як стверджує вчений, міф втратив своє початкове значення й перетворився лише на літературний твір.«Важливо звернути увагу на такі визначені М.Еліаде характеристики міфу, як його первинність та вторинність. Первинним є той міф, який несе в собі релігійний, сакральний зміст, на відміну від десакралізованого вторинного міфу що вже не стосується поняття релігійного, однак ще впливає на функцію онтологічної самоідентифікації» [2;9].

Дж.Фрезер виділяє три етапи поступового розвитку людини – магія, релігія, наука, де магія – це спроба управління явищами та подіями; релігія – акт залучення духів, які керують явищами й подіями; наука – пізнання явищ та подій через факти й логіку для подальшого керування цими явищами й

подіями. Він наголошував на незначущості міфу без ритуалу, бо лише магичний ритуал пояснює довколишній світ. Базуючись на відмінності й схожості та на асоціаціях, Дж. Фрезер запропонував теорію «симпатичної магії». Ця теорія стверджує, що всі магичні сили впливають виключно на міфічних персонажів, на божественні сили міфічних героїв, а не на звичайну природну людину, тобто міф – це вербальне вираження цих магичних сил. Отже, саме через ритуальну практику набуває пояснення навколишній світ. Дж. Фрезер підкреслює пріоритет ритуала над міфом, що й дало поштовх до розвитку нового напрямку в дослідженнях міфу – ритуалізму.

Отже, міф являє собою бінарну систему, бо він є істинним в реальному світі й сакральним завдяки надприродному в них. Річ надприродного можуть набувати найрізноманітніші істоти й предмети, набуваючи властивостей міфу. Усі речі в міфі є сакральними й виконують функції священних, будучи ритуальними артефактами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дюркгейм Э., Мосс М. О некоторых первобытных формах классификации // Мосс М. Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии. – М.: Восточная литература РАН, 1996.
2. Элиаде М. Аспекты мифа. Первые публикации в России / Перевод В. Большаков – «Инвест ППП», – 1995 – 236с.
3. Савелова Е.В. Миф и социальная реальность: социально-коммуникативная парадигма интерпретации / Е.В. Савелова // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – №321. – С. 80 – 83.
4. Cassirer Ernst. The Myth of the State / Ernst Cassirer. – New Haven: Yale University Press; London: Geoffrey Cumberlege. Oxford University Press, 1946.

The article deals with different interpreting ways of myth, including ritualism, structuralism, symbolism, sociology and linguistics. Many theories have viewed myths merely as poor versions of history, and have attempted to analyze and explicate them in non-sacred ways to account for their apparent absurdity. Most contemporary students of mythology, however, have turned away from attempts to explain similarities in content in all myths by calling attention to the different contexts in which myths occur. They believe that myths function in a variety of ways within a single culture as well as differing in function from culture to culture. The great modern advances in the study of mythology began in the 19th century, when scholars like Sir James Frazer argued for the study of mythology not as bad history but as a ritual, and called attention to the myths of contemporary simple societies. Mircea Eliade contended that myths are recited for the purpose of ritually recreating the beginning of time; Claude Lévi-Strauss returned to the study of all myths by focusing on their formal structural properties. Max Müller suggested that what seems absurd in myth is result of people forgetting or distorting the meanings of words.

Key words: myth, mythology, myths function

В статье рассматриваются разнообразные подходы интерпретации мифа, включая ритуалистическую, структуралистскую, символическую, социологическую и лингвистическую. Много теорий трактовали мифы как примитивную версию истории и пытались анализировать их как десакрализованные тексты. Большинство современных теорий изучения мифа, однако, отходят от поисков общих черт мифов, апеллируя к разнообразию содержания мифов. Они презентуют мысль, что миф функционирует разнообразно внутри одной культуры. Весомые исследования мифологии начинаются в 19 столетии с работ Джеймса Фрезера, который рассматривал миф как ритуал в современном обществе.

Мірча Еліаде считав, що миф - це спосіб повернутися вперше вперше. Клод Леві-Стросс фокусувався на структуральних характеристиках мифа.

Ключевые слова: миф, мифология, функция мифа.

У статті розглядаються різноманітні підходи до інтерпретації мифу, включаючи ритуалістичну, структуралістську, символічну, соціологічну та лінгвістичну. Безліч теорій трактували миф як примітивну версію історії й намагалися аналізувати їх як деакоалізовані тексти. Більшість сучасних теорій вивчення мифу, однак, відходять від пошуків загальних рис мифів, апелюючи до різноманітності змісту мифів. Вагомі дослідження мифології починаються з робіт у 19 столітті з робіт Джеймса Фрезера, який розглядав миф як ритуал у сучасному суспільстві. Мірча Еліаде вважав, що миф – це спосіб повернення в перше час. Клод Леві-Стросс зосередився на структуральних характеристиках мифу.

Ключові слова: миф, мифология, функция мифу.